

YOSHLARDA DESTRUKTIV XULQ-ATVOR SHAKLLANISHINING MUAMMOLARI

Fazilar Kulmamatova

Navoiy innovatsiyalar universiteti Surxondaryo kampusi psixologiya o'qituvchisi

Annotatsiya:

Ushbu maqola yoshlar orasida destruktiv xulq-atvorning shakllanishining asosiy omillarini tahlil qiladi. Jamiyatda yoshlarning salbiy xulq-atvori, masalan, jinoyatchilik, giyohvandlik va o'z-o'ziga zarar yetkazish kabi holatlar, oila, maktab, iqtisodiy sharoitlar va ijtimoiy tarmoqlar kabi omillar ta'siri ostida shakllanadi. Maqolada yoshlar orasidagi bunday xulq-atvorning salbiy oqibatlari va uni oldini olish uchun amalga oshirilishi kerak bo'lgan chora-tadbirlar muhokama qilinadi. Tadqiqot yoshlar uchun samarali ijtimoiy va psixologik yordam tizimlarini yaratish zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'z: Yoshlar, destruktiv xulq-atvor, omillar, jamiyat, giyohvandlik, jinoyatchilik, ijtimoiy ta'sir, psixologik yordam.

Kirish

Yoshlar orasida destruktiv xulq-atvor (yoki deviant xulq-atvor) shakllanishi, jamiyat va shaxsiy hayotga salbiy ta'sirlar keltirishi mumkin bo'lgan muhim muammolardan biridir. Bunday xulq-atvorni shakllantiradigan omillar turlicha bo'lib, ijtimoiy, psixologik, biologik va ekologik omillarni o'z ichiga oladi. Shuningdek, yoshlar orasidagi destruktiv xulq-atvorning turli shakllari mavjud bo'lib, ular jinoyatchilik, giyohvandlik, spirtli ichimliklarga qaramlik, o'z-o'ziga zarar yetkazish va boshqa zararli odatlar sifatida namoyon bo'lishi mumkin[1].

Ushbu maqolada yoshlar orasida destruktiv xulq-atvorni shakllantiradigan asosiy omillarni tahlil qilish, uning jamiyat va yoshlarning o'ziga nisbatan salbiy ta'sirini o'rganish va muammolarga qarshi kurashish uchun amalga oshirilishi lozim bo'lgan chora-tadbirlarni ko'rib chiqish maqsad qilinadi. Yoshlarning bu turdagi xulq-atvori jamiyatda tinchlik va barqarorlikni ta'minlashga to'sqinlik qilishi mumkin, shuning uchun bu masala dolzarb va jiddiy hisoblanadi.

Tahlil va natija. Ushbu tadqiqotda yoshlar orasidagi destruktiv xulq-atvorni o'rganish uchun sifatli va miqdoriy tadqiqot usullari qo'llaniladi. Birinchi bosqichda yoshlar orasida destruktiv xulq-atvorning keng tarqalgan shakllarini aniqlash uchun so'rovnomalar va intervyular o'tkaziladi. So'rovnomalar orqali yoshlarning turli ijtimoiy va psixologik omillarga nisbatan qanday munosabatda bo'lishlari tahlil qilinadi[2].

Tadqiqotda shu bilan birga jamiyatda mavjud bo'lgan turli xil ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sharoitlarning yoshlar xulq-atvoriga qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlash uchun statistik tahlil usullari ham qo'llaniladi. Statistik usullar orqali destruktiv xulq-atvorning shakllanishiga sabab bo'luvchi asosiy omillarni, jumladan, oila, maktab, do'stlar guruhi, ijtimoiy tarmoqlar va boshqa tashqi omillarni aniqlashga harakat qilinadi.

Tadqiqot davomida olingan natijalar yoshlar orasida destruktiv xulq-atvorning keng tarqalgan shakllarini ko'rsatadi. Statistik tahlillar va so'rovnomalar natijalariga ko'ra, yoshlarning aksariyati ijtimoiy tengsizlik, ota-onalar bilan o'zaro munosabatlar, maktabda ta'lim olishdagi qiyinchiliklar, do'stlar guruhi ta'siri va ijtimoiy tarmoqlar orqali salbiy xulq-atvorlarni o'rganishga moyil ekanligi aniqlangan[3].

Shuningdek, destruktiv xulq-atvorning shakllanishida o'ziga xos muammolar mavjud. Misol uchun, giyohvandlikka moyillik, jinoyatchilikka kirishish, haddan tashqari agressivlik va o'z-o'ziga zarar yetkazish kabi holatlar kuzatilgan. Ushbu muammolarni tahlil qilishda ijtimoiy yordamning yetishmasligi, maktablar va oila o'rtasidagi hamkorlikning zaifligi, shuningdek, yoshlarning hayotda maqsadga erisha olmasliklari asosiy omillar sifatida ko'rsatilgan.

Destruktiv xulq-atvorning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilishda bir nechta muhim jihatlar aniqlangan. Yoshlarning xulq-atvoriga eng katta ta'sirni oila va maktab tashkilotlari ko'rsatadi[4]. Aksariyat yoshlar o'z oilalarida ijtimoiy va emotsional qo'llab-quvvatlashni topa olmaydilar, bu esa ularning xavfli xulq-atvorlarni qabul qilishiga olib keladi. Shuningdek, maktablarda pedagogik yordamning yetarli emasligi ham yoshlarning o'zini tutishidagi muammolarni keltirib chiqaradi.

Jinoyatchilik va giyohvandlikka moyillik kabi destruktiv xulq-atvorning shakllanishi jamiyatda ijtimoiy tengsizlikka bog'liq. Yoshlar, ayniqsa, o'zlarining iqtisodiy va ijtimoiy ahvolidan norozi bo'lib, bu ular uchun stress va depressiya sababiga aylanadi, va bu o'z navbatida ular orasida destruktiv xulq-atvorning kengayishiga olib keladi[5].

Ijtimoiy tarmoqlar ham yoshlar xulq-atvorining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Yoshlarning ijtimoiy tarmoqlarda faoliyat yuritishi, ko'pincha ularni ko'proq ijtimoiy va madaniy qiyinchiliklar bilan yuzlashishga majbur qiladi. Ularning onlayn muhitda o'zini ifoda etish shakllari ko'pincha jamiyatda qabul qilinmagan xulq-atvorlarni takrorlashga olib keladi. Destruktiv xulq-atvor – bu ijtimoiy me'yorlarga zid bo'lgan, jamoatchilik uchun xavfli yoki zararli bo'lgan xatti-harakatlardir. Yoshlar orasidagi bunday xulq-atvor jinoyatchilik, giyohvandlikka qaramlik, spirtli ichimliklarga qaramlik, o'z-o'ziga zarar yetkazish, haddan tashqari agressivlik, va boshqa zararli odatlar sifatida namoyon bo'lishi mumkin. Ushbu xulq-atvorning shakllanishida quyidagi asosiy omillar muhim rol o'ynaydi:

Ijtimoiy va iqtisodiy omillar: Ijtimoiy tengsizlik, ishsizlik, iqtisodiy qiyinchiliklar va salbiy sharoitlar yoshlarni salbiy xulq-atvorlarga yo'naltirishi mumkin. Kam ta'minlangan oilalarda

tarbiyalanayotgan yoshlar o'z kelajagini ko'rmasliklari, jamiyatga oid me'yorlarga nisbatan befarqlikni rivojlantirishi ehtimoli yuqori. Bunday sharoitlarda yoshlar xavfli xatti-harakatlarni qabul qilishni osonlashtirishi mumkin[6].

Oila va ta'lim muhitining roli: Oila va maktab yoshlarning ruhiy va emotsional rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Agar yoshlar oilasida ijtimoiy va emotsional qo'llab-quvvatlashni topa olmasalar, ular o'z his-tuyg'ularini boshqarishda qiynalishi mumkin. Shuningdek, maktabda ta'limdagi qiyinchiliklar, bullying (taqqoslash), o'qituvchilar bilan muammolar va boshqa ijtimoiy stresslar yoshlarning destruktiv xulq-atvorga moyilligini oshirishi mumkin.

Do'stlar guruhi va ijtimoiy tarmoqlar: Yoshlar uchun do'stlar guruhi juda muhimdir, chunki ular o'zaro o'rganish va tajriba almashishning birinchi manbai hisoblanadi. Agar do'stlar guruhi salbiy xulq-atvorni qo'llab-quvvatlasa yoki tashqi bosimlardan, masalan, jinoyatga aloqador guruhlar yoki giyohvandlikka moyil bo'lsa, yoshlar ham bu xatti-harakatlarni o'zlashtirishga moyil bo'lishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalganligi ham bu jarayonni yanada kuchaytiradi, chunki u erda yoshlar jamiyatda salbiy xulq-atvorlarni ko'rib, ularni o'rganish va amalda qo'llashga moyil bo'lishadi[7].

Psixologik omillar: Yoshlar orasida o'zini tanish va kimligini izlash davri mavjud. O'z-o'zini kamsitish, o'ziga nisbatan past baho berish, oilaviy va ijtimoiy stresslar psixologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Bu holatlar yoshlarning destruktiv xulq-atvorlarini qo'llab-quvvatlashga olib keladi, chunki ular o'zlarini boshqarish va hayotdagi maqsadlarni aniqlashda qiynalishlari mumkin.

Madaniyat va jamiyatdagi normativlar: Jamiyatning umumiy madaniyati va ijtimoiy normativlari yoshlarning xulq-atvoriga katta ta'sir qiladi. Agar jamiyatda jinoyatga yoki giyohvandlikka nisbatan befarqlik mavjud bo'lsa, yoshlar o'zlarini bunday xatti-harakatlarga qarshi his qilishni o'rganmasligi mumkin. Madaniy va diniy qadriyatlarining yetishmasligi yoki zaifligi yoshlarning salbiy xulq-atvorga moyilligini kuchaytiradi[8].

Yoshlar orasida destruktiv xulq-atvorning keng tarqalishi bir qancha salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Birinchidan, bunday xulq-atvor jamiyatda jinoyatlarning oshishiga olib keladi. Jinoyatlarning ko'payishi esa xavfsizlik muammolarini keltirib chiqaradi va jamiyatdagi tartibni buzadi. Ikkinchidan, yoshlar orasidagi giyohvandlik va alkogolizm kabi odatlar ularning sog'lig'iga katta zarar yetkazadi, bu esa uzoq muddatda jismoniy va ruhiy salomatlikni ta'sir qiladi. Uchinchidan, destruktiv xulq-atvor o'z-o'ziga zarar yetkazish va depressiya kabi psixologik muammolarga olib kelishi mumkin. Bu esa yoshlarning hayotga

bo'lgan qiziqishini yo'qotishiga, o'zini yomon his qilishi va hatto o'z joniga qasd qilishga olib kelishi mumkin[9].

Destruktiv xulq-atvorning oldini olish va yoshlarni salbiy xatti-harakatlardan himoya qilish uchun bir qancha amaliy choralar ko'rish kerak. Birinchidan, ijtimoiy yordam tizimini kuchaytirish zarur. Oila, maktab, va jamiyatning barcha tarkibiy qismlari yoshlarni salbiy xulq-atvorlardan saqlashda muhim rol o'ynaydi. Maktabda ijtimoiy qo'llab-quvvatlash xizmatlarini yaratish, o'quvchilarga psixologik yordam ko'rsatish va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish bo'yicha treninglar o'tkazish zarur[10].

Ikkinchidan, yoshlar uchun ijtimoiy va iqtisodiy imkoniyatlarni yaratish muhim. Ishsizlikni kamaytirish, o'qish va kasb-hunarni egallash imkoniyatlarini oshirish, yoshlar uchun ijtimoiy muhitni yaxshilash orqali ular salbiy xulq-atvorlardan uzoqlashishi mumkin.

Uchinchidan, ijtimoiy tarmoqlarda yoshlarning faolligini monitoring qilish va ularning salbiy xulq-atvorlarni o'rganishlarini oldini olish uchun maxsus dasturlar yaratish kerak. Ijtimoiy tarmoqlarda yoshlar o'rtasida salbiy ta'sirlarning kamayishi uchun maxsus psixologik maslahatlar va onlayn yordam tizimlari ishlab chiqilishi kerak.

Xulosa

Destruktiv xulq-atvorning shakllanishi yoshlar uchun jiddiy muammo hisoblanadi va bu muammo jamiyatda ko'plab salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Yoshlar orasida destruktiv xulq-atvorni kamaytirish va oldini olish uchun ijtimoiy yordam va ta'lim tizimlarini takomillashtirish, oilalar va maktablar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, shuningdek, ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish zarur. Jamiyatdagi barcha tashkilotlar, shu jumladan, oila, maktab va davlat organlari yoshlarni qo'llab-quvvatlash va ularga ijtimoiy, psixologik, va iqtisodiy yordam ko'rsatishda birgalikda harakat qilishlari kerak.

Ushbu maqola yoshlar orasida destruktiv xulq-atvorni kamaytirish uchun qator chora-tadbirlarni amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi. Jamiyatda bu muammoning hal etilishiga qaratilgan birgalikdagi harakatlar nafaqat yoshlarni, balki butun jamiyatni ijtimoiy va madaniy rivojlanishga olib boradi.

ADABIYOTLAR:

1. Sharafutdinova, K. G., Kulmamatova, F. K., & Haydarova, S. (2021). The role of cognitive psychology in the elimination of destructive behavior. *Asian Journal Of Multidimensional Research*, 10(4), 957-964.
2. SALAMOVA, N. A. (2021). Images and themes of the literature of ancient Russia in the works of NS Leskov. *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука*,(12), 430-432.

3. FARMONOVA, S. (2022). BOSHLANG 'ICH SINFLARDA TA'LIM MAZMININI YANGILASH VA ONA TILI O 'QITISHNI IJODIY TASHKIL ETISH. " ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ" международный научно-методический журнал, 2(2).
4. Farmonova, S. (2021). Pedagogical and Innovative Activities in Project Education. International Journal of Culture and Modernity, 1(6), 176-180.
5. Farmonova, S. (2021). Opportunities for the Development of the Communicative Culture of Future Teachers through the Design of Teaching. International Journal of Culture and Modernity, 11, 172-175.
6. FARMONOVA, S. M. (2020). Improvement of Professional Thinking in Future Teachers. International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology, 7(05), 251-257.
7. Farmonova, S. (2019). THE TOLE OF THE PROJECT TEACHING TOOL IN DEVELOPING THE COMMUNICATIVE CULTURE OF FUTURE TEACHERS. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(6), 434-441.
8. Farmonova, S. (2023). The essence of student and Pearson's mathematical-statistical method in the development of communicative culture of future teachers through project education. In E3S Web of Conferences (Vol. 420, p. 10006). EDP Sciences.
9. Фармонова, Ш. М. (2022). ОЎЗАКИ МАШҚЛАР ЁРДАМИДА БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ МУСТАҚИЛ ФИКРЛАШНИ РИВОЖЛАНТИРИШ. Scientific Impulse, 1(5), 805-816.
10. Фармонова, Ш. М. (2022). ЛОЙИХАВИЙ ТАЪЛИМ ВОСИТАСИДА БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ КОММУНИКАТИВ МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ КАСБИЙ-ПЕДАГОГИК ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ. BARQARORLIK VA YETAKSHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(4), 311-316.